

Čo musíme denne prekonávať na ceste za vzdelaním:

Vnímanie inklúzie z pohľadu žiakov s PAS, ich rodičov a učiteľov.

Inkluzívne vzdelávanie prináša okrem benefitov aj mnoho výziev, ktorým musia jeho účastníci čeliť. Niektoré školy stále nie sú pripravené vytvárať vzdelávacie prostredie tak, aby vyhovovalo individuálnym potrebám žiakov s poruchami autistického spektra. Dôvody môžu byť rôzne: nedostatok finančných zdrojov a s tým súvisiaci nedostatočný počet asistentov na škole, nedostatočne upravené prostredie školy, chýbajúce špeciálne vzdelávacie pomôcky či nepripravenosť pedagógov vzdelávať týchto žiakov. Vo svojej praxi asistenta pedagóga v bežnej základnej škole vnímam veľký priestor na zlepšenie, preto som sa rozhodla skúmať túto problematiku hlbšie vo svojej diplomovej práci, ktorej výsledky sú zhrnuté v nasledujúcom článku. V rozhovoroch so samotnými žiakmi s PAS, rodičmi a učiteľmi môžeme vidieť, s akými problémami sa denne stretávajú a aký postoj zaujímajú k inkluzívnemu vzdelávaniu. Ich úprimné výpovede sú cenným zdrojom informácií z tzv. prvej línie a nastavenie zrkadla o reálnom fungovaní inkluzívneho vzdelávania a pochopenie prežívania dotknutých osôb. Výskumu sa zúčastnili sa traja žiaci, z toho jeden odpovedal retrospektívne, nakoľko je už študentom vysokej školy, tri pedagogičky vyučujúce na 2. stupni ZŠ a dve matky žiakov s PAS. V článku sa pozrieme na to, v čom sa ich názory zhodujú, v čom sa líšia a čo z toho môžeme vyvodit' nápady a inšpirácie pre lepšie spolužitie v škole.

Pohľad žiakov s poruchami autistického spektra

Mnohé aspekty školského života žiaci s PAS (ktorí sa zúčastnili výskumu) vnímajú pozitívne, no zároveň poukazujú aj na konkrétne výzvy. **Domáce úlohy** pre viacerých predstavujú ťažko zvládnuteľnú časť dňa, zatiaľ čo **štruktúrovaný rozvrh** im pomáha lepšie sa orientovať. Ako hovorí jeden zo žiakov, rád si pamätá presné kroky dňa – čo potvrdzuje, aké dôležité je pre nich jasné a predvídateľné prostredie.

„Je zaujímavé, že kvôli mne robili aj obrázky, kde bolo nakreslené, kedy bude prestávka, kde majú konkrétne veci miesto a pod. Fakt to bolo fajn a veľmi to pomohlo aj ostatným.“ (Timotej, 25 rokov, študent s PAS)

Skúsenosti so sociálnymi vzťahmi sú rôzne. Všetci zúčastnení žiaci sa v škole cítia prijatí, najmä zo strany učiteľov, no kontakt so spolužiakmi býva náročnejší. Dvaja z nich spomínajú, že sa väčšinu času bavia sami a majú len obmedzený okruh kamarátov. Objavujú sa aj **situácie blízke šikane** – provokácie či nepochopenie ich potrieb, ako je napríklad citlivosť na hluk, čo môže viesť k pocitom izolácie.

Medzi najčastejšie uvádzané výzvy patria **t ťažkosti so sústredením** sa na výklad učiteľa, najmä ak je dlhý alebo málo názorný. Problémom býva aj **hluk v triede a neprehľadné situácie**, napríklad pri delení triedy na skupiny.

„Stresujú ma písomky, na ktoré nemám úplnú preparáciu, alebo ak všetci hovoria naraz a ja nepočujem nič od učiteľa. Ja musím počúvať, aby som chápal. Cítim sa dosť vystresované, niekedy aj zakričím, že: Halo, ticho!“ (Daniel, 14 rokov, žiak s PAS)

Podpora zo strany učiteľov a asistentov zohráva kľúčovú úlohu. Žiaci oceňujú, že sa môžu na nich kedykoľvek obrátiť a dostanú vysvetlenie alebo pomoc. Asistent pedagóga im pomáha nielen počas vyučovania, ale aj pri zvládaní náročnejších situácií. V istých situáciách, hlavne na druhom stupni, však môžu niekedy žiaci vnímať **asistenta skôr ako prekážku** pri budovaní sociálnych vzťahov.

„Moja asistentka, ktorá bola zároveň učiteľka v dôchodku, bola ku mne milá, ale k spolužiakom bola trochu prísnejšia. Stále ich napomínala, čo možno tiež vytváralo určitú bariéru.“ (Timotej, 25 rokov, študent s PAS)

Viacerí žiaci zároveň uvádzajú, že už dokážu zvládať stres aj sami, bez potreby opustiť triedu – čo svedčí o tom, že si postupne budujú vlastné zvládacie stratégie.

Pohľad rodičov žiakov s poruchami autistického spektra

Rodičia poukazujú na viacero výziev, ktoré ich deti v škole zažívajú – najmä v oblasti učenia a sociálnych vzťahov. Za veľmi stresujúce vnímajú **nečakané zmeny v rozvrhu, suplovanie alebo presuny medzi triedami**. Tieto situácie u detí často vyvolávajú úzkosť, hnev či úplné zneistenie. Ťažkosti nastávajú aj pri organizácii učenia – ak dieťa nestíha písať poznámky alebo nedostane vopred pripravené materiály, môže to viesť až k silným emočným reakciám.

V sociálnych vzťahoch rodičia vnímajú najmä **osamelosť** svojich detí a slabšie prepojenie s rovesníkmi. Objavujú sa aj posmešky a provokácie zo strany spolužiakov, pričom škola podľa rodiča nevenuje dostatočnú pozornosť budovaniu bezpečných vzťahov. Ďalším zdrojom nepohody je **zmyslové preťaženie** – hluk v triede, krik alebo nepríjemné prostredie spôsobujú u detí napätie, nervozitu a v niektorých prípadoch až panické reakcie.

„Najväčší problém bol na prvom stupni – hluk, čakanie v rade na obed, školský klub. Adrián často dostával záchvaty hnevu a učitelia si s tým nevedeli rady. Spolužiaci ho niekedy provokovali, čo situáciu ešte zhoršovalo.“ (Martina, matka žiaka s PAS)

Pozitívne skúsenosti majú rodičia najmä vtedy, kde deťom pomáhajú **asistenti**, učitelia používajú **vizuálne pomôcky a individuálny prístup**. Situácia sa niekedy zhoršuje na 2. stupni, ak chýba asistent alebo ak učitelia nevedia primerane reagovať na špecifické potreby žiaka. Napriek tomu rodičia oceňujú tých učiteľov, ktorí dokážu vytvoriť pokojné a **predvídateľné prostredie** – poskytnú dostatočný čas na písomky, rozdelia úlohy do menších krokov alebo jasne štruktúrujú vyučovanie, čo u žiakov s PAS výrazne znižuje stres.

Rodičia vnímajú snahu učiteľov prispôbiť sa, no často im podľa nich **chýba podpora a hlbšie porozumenie autizmu**. Zdôrazňujú potrebu lepšej spolupráce medzi odborníkmi v škole –

školským psychológom, špeciálnym pedagógom, asistentom – a aktívnejšej komunikácie medzi všetkými, ktorí s dieťaťom pracujú.

„Keď syn začal chodiť do bežnej ZŠ, kde vtedy nemali špeciálne prístupy, tak niektorí učitelia nechceli pochopiť, prečo on môže mať slúchadlá kvôli hluku. Každé dieťa má iné potreby a treba ich akceptovať. Je veľmi slabá komunikácia medzi odborníkmi v škole. Písala som trom rôznym učiteľom s nejakým problémom, ale chcu po mne, aby som si to riešila sama.“ (Kristína, matka dvoch detí s PAS)

Aké opatrenia na zlepšenie navrhujú rodičia?

- zavedenie vizuálnych rozvrhov,
- dostupnosť tichého miesta na upokojenie,
- aktivity na podporu empatie medzi spolužiakmi,
- školenia pre učiteľov o poruchách autistického spektra,
- viac flexibility vo výučbe, posilnenie spolupráce medzi školou a rodičmi.

Pohľad pedagóga

Pedagógovia vnímajú inklúziu žiakov s PAS ako náročnú, najmä kvôli špecifickým výzvam. V učení týchto žiakov často **bojujú s udržaním ich pozornosti, rýchlym tempom výučby a prílišnou frustráciou žiakov**, keď nerozumejú zadaniam. Sociálne vzťahy sú ďalšou oblasťou, ktorá prináša ťažkosti. Najmä na druhom stupni sa žiaci s PAS často cítia osamelo alebo vyčlenené. Niektorí žiaci sa hanbia za to, že majú asistenta, čo znižuje ich ochotu prijať pomoc.

„Na druhom stupni už je to iné, viac tých žiakov vyčleňujú. Dôležitý je prvý stupeň. Keď deti vidia, že učiteľ nemá problém komunikovať s tým žiakom, pôsobí ako vzor.“ (Terézia, pedagóg)

Prekážky vznikajú aj kvôli **nadmernému hluku** v triede, **veľkému počtu žiakov** či zložitej organizácii výletov a iných aktivít, kde **chýba dostatočná podpora alebo personál**. Za veľmi nápomocné považujú pedagógovia situácie, keď majú k dispozícii asistenta alebo špeciálneho pedagóga. Nie všetky triedy však takúto pomoc majú – najmä nie pri výchovných predmetoch alebo v poobedných hodinách. Všetci pedagógovia sa zhodujú v tom, že **podporný tím je pre úspešnú integráciu kľúčový**.

„Práve tie posledné hodiny bývajú niekedy kritické, pretože títo žiaci sú už unavení a preťažení. Ale z organizačných dôvodov nie je možné, aby tam ten asistent bol na každej hodine.“ (Zdena, pedagóg)

Ako účinné stratégie sa ukazujú napríklad **vizualizácia, rozdelenie učiva** na menšie časti, včasné **upozornenie na písomky**, možnosť **pracovať samostatne** alebo **dôraz na motiváciu a pochvalu**. Viacerí pedagógovia sa snažia prispôsobiť učivo aj hodnotenie, no bez systematickej podpory je to v bežnej triede veľmi náročné.

Otvorene priznávajú, že sa **necítia dostatočne pripravení** na prácu so žiakmi s PAS. Často si musia informácie a materiály hľadať sami, školení je málo alebo nepostačujú. Chýba aj jasné rozdelenie úloh medzi učiteľmi a asistentmi, čo znižuje efektivitu spolupráce. Ako slabé miesto vnímajú aj to, že medzi kolegami takmer vôbec **neprebíha výmena skúseností**. Okrem toho majú **obmedzený prístup k vhodným didaktickým pomôckam**, najmä ak učia vo veľkých triedach.

„Máme nedostatok materiálov, všetko si musím vyhľadávať a robiť sama. Častokrát by som chcela tú hodinu prispôbiť tomu žiakovi, ale proste na to nie je dostatok priestoru“ (Jana, pedagóg)

Aké opatrenia na zlepšenie navrhujú pedagógovia?

- menšie triedy (napr. do 15 žiakov),
- viac asistentov v triedach,
- školenia zamerané priamo na poruchy autistického spektra,
- pravidelné vzdelávanie spolužiakov v danej problematike,
- praktické výmeny skúseností medzi učiteľmi,
- inšpirácia zahraničnými modelmi a stabilnejší prístup k inklúzii.

Čo všetci vnímajú rovnako?

Bez ohľadu na rolu, všetci sa zhodli na jednom: **podpora učiteľa a asistenta pedagóga je kľúčová**. Žiaci ocenili, keď im **učiteľ trpezlivo vysvetľuje učivo**, ktoré nepochopili. Rodičia aj učiteľky zdôraznili, aké dôležité je, aby bol v triede **prítomný asistent**. Práve on často pomáha dieťaťu cítiť sa bezpečne a zvládať vyučovanie bez zbytočného stresu.

Ďalšou spoločnou témou bola citlivosť žiakov s PAS na hluk, nečakané zmeny v rozvrhu a potreba jasnej štruktúry. Všetci zúčastnení vnímali, že **pokojné, stabilné a predvídateľné prostredie** výrazne pomáha deťom cítiť sa v škole lepšie a sústrediť sa na učenie.

V čom sa ich pohľady líšia?

Hoci žiaci školu často opisovali ako príjemné miesto, rodičia videli aj odvrátenú stranu – vnímali, že ich **deti sa niekedy cítia osamelé alebo nie sú úplne prijaté kolektívom**. Často mali pocit, že spolužiaci nerozumejú špecifikám správania ich dieťaťa alebo ich netolerujú.

Učiteľky sa zase vo svojich vyjadreniach sústredili najmä na **praktické prekážky** – veľké triedy, málo času, nedostatok materiálov či nejasné pravidlá pri delení práce medzi učiteľa a

asistenta. Viaceré priznali, že **inklúzia je náročná** a bez systematickej podpory ju nie je jednoduché dlhodobo zvládať.

Rozdielne boli aj názory na komunikáciu. Rodičia mali často pocit, že musia škole opakovane pripomínať potreby svojho dieťaťa. Na druhej strane, učitelia vnímali, že mnohé **problémy musia riešiť sami**, bez výraznej podpory alebo spätnej väzby.

Ako sa môžu lepšie pochopiť?

Každý zúčastnený vidí situáciu zo svojej perspektívy, ale všetkým ide v konečnom dôsledku o to isté – aby sa deti v škole cítili dobre a napredovali. Fungujúca inklúzia nie je len o pravidlách, ale najmä o spolupráci, dôvere a otvorenej komunikácii medzi školou a rodinou. Len tak sa podarí vytvoriť prostredie, kde sa každý žiak môže rozvíjať podľa svojich potrieb a schopností.

Odkaz pre budúcich pedagógov žiakov s PAS

„Sú to krásne osoby, ktoré majú úplne iné vnímanie sveta, ktoré vás vie očariť. Nebojte sa, snažte sa ich prijať. Nie všetky slová, ktoré povedia myslia doslovne. Neznamenajú útok na učiteľa. Ten žiak sa len snaží vyjadriť svoje pocity, ale nevie ako.“ (Terézia, pedagóg)

Článok vznikol na základe diplomovej práce – Ivana Masarovičová: Inkluzívne vzdelávanie žiakov s poruchami autistického spektra v základnej škole: Výzvy a prekonávanie prekážok z pohľadu žiakov, rodičov a učiteľov.